

KS. ZDZISŁAW MAŁECKI

LUD JAHWE W ORĘDZIU DEUTEROIZAJASZA

Orędzie proroka niewoli – Deuteroizajasza (Iz 40–55) zawiera w kilku miejscach wyrażenie „mój lud” (Iz 40,1). W pierwszych słowach prologu Bóg zwraca się z pocieszeniem do swojego ludu: „Pocieszcie, pocieszcie mój lud – mówi wasz Bóg”. W Iz 41,8 Bóg mówi o wybraniu Izraela i nazywa go sługą: „Ty zaś Izraelu, mój sługo, Jakubie, którego wybrałem sobie, potomstwo Abrahama, mego przyjaciela”.

Chcemy bliżej przyjrzeć się temu pojęciu, jaką zawiera treść i elementy oraz jaki stosunek między Jahwe – Bogiem Izraela i Jego wybranym ludem – „Ludem Jahwe” ^cam Jhwh¹.

1. TREŚĆ POJĘCIA „LUD JAHWE”

Stary Testament, mówiąc o więzi Izraela ze swoim Bogiem, używa słowa ^cam². LXX przetłumaczyła to przez słowo: Λαός – „lud” w odniesieniu do Izraela. Oznaczało to określenie jednego plemienia, związek plemion i narodów, które określały się nazwą Izraela. Z tą nazwą łączy się pojęcie „lud”. Zakłada ono wspólne pochodzenie, rodowód, mowę, kulturę i historię, a nawet organizację państwową, jeśli chodzi o konkretne późniejsze dzieje organizacji państwowej Izraela.

Mając na uwadze te elementy, można spróbować postawić pytanie: Co oznacza pojęcie „lud Jahwe”?

Określenie: ^cam³ posiadało pierwotnie inne znaczenie, od tego, jakie my dziś dajemy temu pojęciu – „lud”. Oznaczało ono początkowo „brat ojca”, dalej krewnych ojca i rozciągało się na wszystkich krewnych tworzących tę grupę⁴. Takie znaczenie miało ono przynajmniej do czasu niewoli, gdyż o ojcach mówiono, że po śmierci dołączyli się do przodków. O Abrahamie czytamy: „Zbliżył się kres jego życia i zmarł w późnej, lecz szczęśliwej starości, syt życia, i połączył się ze swoimi przodkami” (Rdz

¹ P. Altmann, *Erwählungstheologie und Universalismus in Alten Testament*, Beihefte zur „Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft” 92, Berlin 1964.

² Strathmann, Λαός, [w:] *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Bd. IV, s. 29–57.

³ A. R. Hulst, ^cam, [w:] *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, Bd. II, München 1976, s. 290–325.

⁴ M. Metzger, *Probleme der Frühgeschichte Israels*, „Verkündigung und Forschung” 1977, 22, s. 30–43.

25,8)⁵. Jeremiasz chciał wyjść z Jerozolimy i udać się do ziemi Beniamina, aby tam dokonać podziału majątku wśród swoich krewnych (ha^cam) – Jr 37,12. W Ez 18,18 czytamy: „A ponieważ ojciec jego był gwałtownikiem, dopuszczał się grabieży i nie postępował dobrze, pośród swego ludu (betok ámmaiw), dlatego on sam umrze z powodu swej niewierności”.

Według prawa kapłańskiego, kto był „w stanie nieczystości, będzie jadł mięso z ofiary biesiadnej, która jest dla Pana, będzie wykluczony spośród swego ludu” (Kpł 7,20). Kpł 21,1.4 daje przepis, że kapłan musiał trzymać się z daleka od swoich zmarłych krewnych, aby nie zaciągnąć nieczystości.

Wobec faktu, że z pojęciem ludu łączyło się również wyrażenie „goj”, trzeba przyjąć, że pojęcie „^cam” kładło szczególny akcent na samoświadomość Izraela, że lud ten jest szczególnie złączony z Jahwe, że jest spokrewniony z Jahwe. Można mówić o „rodzinie Jahwe”⁶. Izraelici mieli świadomość więzi z Jahwe. Była to inna więź Izraela z Jahwe, niż więź innych narodów z tym Bogiem⁷.

Można wyjaśnić znaczenie tego słowa – ^cam Jahwe – z innej strony. Jednym z najstarszych tekstów Starego Testamentu wydaje się być Sdz 5,11. Tekst ten mówi o ludzie Jahwe jako walczącej grupie⁸. Dlatego wyprowadzano związek, że wyrażenie to pierwotnie oznaczało oddział, grupę walczącą: „Niech mym głosem dzielący łupy u wodopojów staną dobrodziejstwa Jahwe, dobrodziejstwa względem dzieci izraelskich. Wówczas lud Jahwe zstąpił do bram” (Sdz 5,11). Można przyjąć to znaczenie dla słowa „^cam”, ale z czasem znaczenie tego słowa powiększyło swój zakres. Widać to w pieśni Debory (Sdz 5,23): „Przeklnijcie Meroz rzekł Anioł Pana – bardzo przeklinajcie jego mieszkańców, bo nie przybyli na pomoc Panu, na pomoc Panu wśród bohaterów”. Tekst chce powiedzieć, że krewni powinni pomagać swoim bliskim, którzy byli w trudnościach. Lud przychodzi z pomocą swojemu Bogu Jahwe, który prowadzi wojnę o kraj. Jahwe chce uwolnić kraj od obcych ludów. Świadczy to o tym, że „^cam”, jeśli odnosił się do Izraela, rozumiany był w sensie pokrewieństwa. Lud jest „krewnym” Jahwe w okolicznościach niebezpieczeństwa. Izrael był zobowiązany z powodu „rodzinnych więzi” wystąpić w obronie swojego Boga⁹.

⁵ Por. jeszcze: Rdz 25,17; 49,29; Lb 20,24; 27,13.

⁶ O. P r o k s c h, *Theologie des Alten Testaments*, Gütersloh 1950, s. 503 n.

⁷ H. J. Z o b e l, *Das Selbstverständnis Israels nach dem A. T.*, „Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft” [dalej: ZAW] 1973, 85, s. 281–294.

⁸ Tenże, *Zusammenschlüsse von Stämmen in der vorstaatlichen Zeit Israels*, „Theologia Viatorum” 1985, 14, s. 29–37.

⁹ H. W e i p p e r t, *Die Vorgeschichte Israels in neuen Licht*, „Theologische Rundschau” 1991, 56, s. 341–390.

2. TEOLOGICZNY ASPEKT POWSTANIA LUDU JAHWE

Jeśli pierwotnie słowo „*c*am” ukazywało związki pokrewieństwa, nie znaczy to, że Izrael zaciągnął fizyczny związek ze swoim Bogiem¹⁰. Nie spotykamy takiego stwierdzenia w Starym Testamencie, żeby lud miał przekonanie, że pochodzi od Jahwe. W interpretacji tego słowa chodziło o aspekt historyczny więzi ludu z Jahwe. Na przestrzeni dziejów Jahwe opiekował się swoim ludem. Było to teologiczne określenie więzi Boga z Jego ludem.

W Egipcie Izraelici byli grupą niewolników (Wj 2,23). Jahwe, który chce uwolnić ich z niewoli, nazywa ich „mój lud”. Oznajmił to stojącemu przed Nim Mojżeszowi, który będzie pośrednikiem i wyprowadzi lud z Egiptu na polecenie Boga: „Dosyć napatrzyłem się na udrękę ludu swojego w Egipcie i nasłuchałem się narzekań jego na ciemieżców, znam więc jego uciężenie” (Wj 3,7). Jahwe chce obdarzyć lud wolnością. Podczas wydarzeń związanych z wyjściem z Egiptu powstał lud Jahwe¹¹.

Wyjście z Egiptu jest równocześnie znakiem, że Jahwe jest związany ze swoim ludem, tzn., że ci ludzie są Jego „rodziną”. Inicjatywa wyszła od Jahwe. Na początku było działanie Boga. To było podstawą do powstania więzi. Jahwe uczynił ich swoim ludem. Izrael miał świadomość opieki ze strony Boga. Pojęcie pokrewieństwa „Ojciec” wyjaśnione jest przez terminologię stwórczą Pwt 32,6 – czytamy: „Więc tak odpłacać chcesz Panu, ludu głupi, niemądry? Czy nie On twym ojcem, twym stwórcą? Wszak On cię uczynił, umocnił”. Prorok Malachiasz pyta: „Czyż nie mamy wszyscy jednego Ojca? Czyż nie stworzył nas jeden Bóg?” (Mal 2,10). Podobnie czytamy w Iz 64,7: „A jednak Panie. Tyś naszym Ojcem. Myśmy glina, a Ty naszym twórcą”. Nieco inny akcent położony jest w Pieśni dziękczynnej Mojżesza, kiedy opowiada o pomocy Jahwe swojemu ludowi przy przejściu przez Morze Czerwone: „... aż przejdzie lud Twój o Panie, aż przejdzie lud, któryś sobie wybrał” (Wj 15,16). W przeprowadzeniu ludu przez Morze Czerwone Jahwe nabył lud w posiadanie. Nie tylko wyprowadził go z ucisku niewoli egipskiej, gdzie Egipcjanie uczynili ich niewolnikami, ale chronił ich od wpływu obcych bogów¹² – „Tak Jahwe sam go prowadził, nie było z nim boga obcego” (Pwt 32,12).

Deuteroizajasz, prorok niewoli, w swoich wypowiedziach stwórczych wskazuje na powstanie Izraela – Jahwe uczynił (jsr) swój lud – „Ale teraz tak mówi Jahwe, Stworzyciel twój, Jakubie, i Twórca twój, o Izraelu” (por. Iz 44,21; 45,11). Prorok wypowiedział te słowa w związku z zapo-

¹⁰ H. Weitzmann, *Die Patriarchen und ihre Religion in Lichte der Forschung seit J. Wellhausen*, Göttingen 1968, s. 31 n. (Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments 94).

¹¹ B. J. Diebner, *Erwägungen zum Thema „Exodus“*, „Studien zur altägyptischen Kultur” 1984, 11, s. 595–630.

¹² H. J. Zobel, *Der frühe Jahwe – Glaube in der Spannung von Wüste und Kulturland*, ZAW 1989, 101, s. 342–365.

wiedzią nowego wyjścia, którego dokona Jahwe dla swojego ludu. Izrael powinien pamiętać o swoim pochodzeniu, że jest dziełem Boga – „Pamiętaj o tych rzeczach, Jakubie, i żeś sługą moim, Izraelu! Ukształtowałem ciebie, jesteś moim sługą Izraelu, nie pójdziesz u Mnie w niepamięć” (Iz 44,21). Tekst kapłański mówi, jak doszło do więzi ludu ze swoim Bogiem: „I wezmę sobie was za mój lud i będę wam Bogiem, i przekonacie się, że Ja Jahwe, Bóg wasz, uwolniłem was spod jarzma egipskiego” (Wj 6,7)¹³.

3. FORMUŁA PRZYMIERZA LUB WIĘZI Z BOGIEM

Cytowany wiersz odsłania dwustronna wypowiedź, która obejmuje formułę więzi między Jahwe i Jego ludem. Wypowiedź ta występuje w różnych aspektach w Starym Testamencie. Stanowi ona treść deuteronomistycznej teologii. 2 Krl 11,17: „Jojada zawarł przymierze między Jahwe a królem i ludem, by byli ludem Pańskim, oraz między królem a ludem”, stwierdza, że Izraelici chcą być ludem Jahwe. Zostały tu użyte słowa w tekście o odnowie przymierza między królem Joaszem i ludem Jahwe.

„Segullach” (Pwt 26,18). Powstanie tej formuły można obserwować w Pwt 26,16–19, gdzie jest przedstawiona „więź” Jahwe ze swoim ludem. Są tu dwie deklaracje więzi Izraela ze swoim Bogiem: Jahwe deklaruje ludowi, że chce być jego Bogiem, lud oświadcza, że chce być Jego ludem. Obie deklaracje zostały obustronnie przyjęte. Obie zobowiązują Izraela do zachowania przykazań Bożych. Jahwe nie przyjmuje żadnego zobowiązania, które by ich łączyło, aby coś uczynić dla ludu.

Przez zachowanie przykazań, które Izrael przyrzekł, Jahwe wywyższy lud „we czci, sławie i wspaniałości ponad wszystkie narody” (Pwt 26,19). Obustronne deklaracje nie mają w skutku partnerstwa równości, które mogliby sobie złożyć. Zobowiązany jest tylko lud, który przez wypełnienie woli Boga idzie drogą życia i otrzyma błogosławieństwo. Oznacza to, że Jahwe bierze Izraela za swój lud i będzie się nim opiekował.

O uroczystym zobowiązaniu się ludu wobec Jahwe mówi 2 Krl 23,3, kiedy po znalezieniu „Księgi przymierza” w świątyni król Jozjasz „zawarł przymierze przed obliczem Pańskim”. Lud obiecywał, że pójdzie za Panem, że będą przestrzegali Jego prawa całym sercem i całą duszą, że w czyn zamienią Jego słowa – tego przymierza. Cały lud zawarł przymierze. Zachowanie praw i przykazań, do którego zobowiązywał się w pierwszej linii król, przypomina Pwt 26,16 n.

W tekstach deuteronomicznych i kapłańskich pojawia się formuła przymierza i jej obydwaj partnerzy. W przymierzu przychodzi zobowiąza-

¹³ A. E i t z, *Studien zum Verhältnis von Priesterschrift und Deuterocesaja*, Heidelberg 1968, s. 34 n.

nie, jakie bierze na siebie Izrael podczas ceremonii, przez co Bóg uznał go za swój lud, a ten wyznał Jahwe za swego Boga (Pwt 29,11 n.).

W nowym przymierzu więź między Jahwe i Jego ludem została odnowiona i stała się trwała w ten sposób, że Jego Prawo zostało wypisane w sercu ludzi (Jr 31,33). Formuła przymierza uzasadniła działanie Boga wobec swego ludu w momencie wyjścia z Egiptu, w przypomnieniu obecności Jahwe pośród ludu¹⁴, w powrocie do kraju¹⁵, w zbawczym odrodzeniu Izraela¹⁶. Lud, świadomy obecności Jahwe pośród siebie, starał się być posłuszny Prawu Jahwe.

W podobny sposób wyraził się Bóg: „Ja jestem waszym Bogiem”. Formuła ta występuje w opisie wyjścia¹⁷, z przypomnieniem na zawarte przymierze (Kpł 26,45), nadanie ziemi (Kpł 25,38). Łączy się to z żądaniem posłuszeństwa Prawu (Pwt 26,17) i przypomina, że Jahwe mieszka pośród ludu (Wj 29,45). Służyło to potwierdzeniu obietnic Boga, jakie dał Abrahamowi i jego potomstwu (Rdz 17,7 n.).

Możliwe, że formuła przymierza jest odpowiedzią na orędzie Ozeasza, który głosił: „Rzekł Jahwe »Nadaj mu imię Lo – Ammi, bo wy nie jesteście mym ludem, a Ja nie jestem waszym Bogiem«” (Oz 1,9). W tym symbolicznym nadaniu imienia prorok wyraża, że Bóg dystansuje się od Izraela, gdyż ten czci Baala i nie jest ludem Jahwe. Jednak lud może stać się znów ludem Boga przez porzucenie swej niewiary i nawiązanie na nowo więzi ze swym Bogiem.

W formule przymierza teologia Deuteroizajasza mówi o katastrofie zburzenia Jerozolimy, dlatego Bóg apeluje do swego ludu, aby był wierny, wtedy lud zachowa swoje życie i pozostanie przy swym Bogu. Izrael musi o to zabiegać, ale inicjatywa należy do Boga. Bóg jest wierny.

Taka jest formuła przymierza, która była krótką formą wiary, obejmującą treść wiary starego przymierza.

4. WYBRANIE IZRAELA

Lud Jahwe związany był ze swoim Bogiem przez fakt wybrania Izraela¹⁸. Przekonanie, że Jahwe wybrał swój lud, należy do twierdzenia teologii deuteronomistycznej. Ideę wybrania zawiera słowo: *báhar* – wybrać, wybierać. Można wybrać najlepsze i opowiedzieć się za tym, co się podoba albo co się miłuje. Wybór może dotyczyć osoby umiłowanej.

Różne mogą być akcenty w wyjaśnieniu tego pojęcia, dlatego pytamy o motyw i zamiar decyzji wyboru. Według Starego Testamentu wy-

¹⁴ Por. Wj 34,27; Kpł 26,12.

¹⁵ Por. Jr 24,7; 32,38; Ez 38,23.

¹⁶ Por. Jr 30,22; 31,1; Ez 36,28; Zach 8,8.

¹⁷ Por. Kpł 11,45; 22,33; 25,38; 26,45; Lb 15,41.

¹⁸ K. K o c h, *Zur Geschichte der Erwählungsvorstellung in Alten Testament*, ZAW 1955, 67, s. 205–226.

branie może dotyczyć Dawida i jego dynastii, Jerozolimy albo Syjonu, pokolenia Lewiego lub Aarona¹⁹. Wszyscy zostali powołani w jakiejś sytuacji i podjęli decyzję wobec innych możliwości. Takie myślenie nie leży na linii pojęcia „lud Jahwe”. Mowa o wybraniu ludu przynosi nowy aspekt. Został on przedstawiony w teologicznej argumentacji deuteronomicznej. Wybaczenie przychodzi jakby automatycznie i nie musiało być uzasadnione czy rozwijane. Można pytać, skąd przyszły te myśli i na jaką wskazują tradycję. Ponieważ tradycja deuteronomistyczna związana jest z państwem północnym, trzeba powiedzieć, że tam ma swój początek tradycja wybrania Izraela. Teksty o wybraniu zawarte są w poezji hymnicznej. W hymnie (Ps 117) ludy ziemi wzywane są do chwały, aby opiewały czyny Boga. Co uczynił Bóg dla Izraela, można to nazwać „wybraniem” (Ps 33,12); psalm ten mówi o „dziedzictwie” Jahwe. Prorok Amos mówi w imieniu Boga: „Jedynie was znałem ze wszystkich narodów na ziemi, dlatego was nawiedzę karą za wszystkie wasze grzechy” (Am 3,2). Słowo „jad” – „poznać” bliskie jest pojęciu „wybrać” i występuje w wizji płonącego krzewu. Jahwe mówi, że zobaczył utrapienie swego ludu w Egipcie – „... dosyć napatrzyłem się na udrękę mego ludu w Egipcie i nasłuchałem się narzekań jego na ciemiężców, znam więc jego uciężenie” (Wj 3,7). Jahwe zna Efraima (Oz 5,3). Nie ma w tych tekstach mowy o wybraniu. W pojęciu wybrania akcent położony jest na „poznaniu”²⁰. Źródłosłów jego prowadzi do literatury mezopotamskiej. Tam bóg mówi, że zna króla. On powołał go, nadał mu imię i obdarzył go łaską. Księga Samuela używa tego pojęcia w odniesieniu do Dawida i jego wybrania: „... Ty sam znasz swego sługę, Panie, mój Boże” (2 Sm 7,20). „Znać” – *jd^c* – oznacza w Starym Testamencie, że ktoś kogoś zna, ale również troszczy się o niego, przychodzi mu z pomocą i zapewnia mu życie. Dawid dziękuje Bogu za opiekę w swojej modlitwie. Również w powołaniu Jeremiasza używa Bóg słowa „znać”: „Zanim ukształtowałem cię w łonie matki, znałem cię” (Jr 1,5). Jahwe dokonał także wyboru królów: Saula i Dawida (1 Sm 10,17–27; 1 Sm 8,18). Pwt 4,37 mówi, że Jahwe „... umiłował twych przodków, wybrał po nich ich potomstwo i wyprowadził cię z Egiptu sam ogromną swoją potęgą”. Łączyło się to z wydarzeniami wyjścia i odnosiło do wybrania Izraela na swój lud. Jahwe chce opiekować się swoim ludem z miłości. Kto wybiera, ma swój określony cel i jakość obiektu. Można postawić pytanie, czy Jahwe miał na uwadze te aspekty przy wyborze Izraela?

O celu, jaki miał Jahwe wobec swego ludu, wypowiada się Pwt 14,1–2: „Wy jesteście dziećmi Pana Boga waszego. Po zmarłym nie będziecie nacinać sobie skóry ani strzyc krótko włosów nad czołem, bo wy jesteście ludem poświęconym Panu, Bogu swemu, was wybrał Pan, byście się stali

¹⁹ H. Seebass, *báhar*, [w:] *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, Bd. I, Stuttgart 1973, s. 592–608.

²⁰ Tamże, s. 606.

ludem będącym Jego wyłączną własnością pośród wszystkich narodów”. Jahwe wziął lud pod swoją opiekę i uczynił go świętym. Lud należy do Niego osobiście, jest więcej niż Jego własnością. Jest to wybranie Izraela spośród wszystkich narodów ziemi.

Ponieważ lud Jahwe ma specjalny charakter, powinien realizować plany Boga i wypełniać przykazania. Do Pwt 14,1 odnosi się również Pwt 7,6 n. i uzasadnia odróżnienie od innych ludów, które czczą obce bóstwa i mogą odrywać Izraela od jego Boga. Izrael wybrany jest do świętości i trwania przy Jahwe. Na tym polega to odłączenie od innych ludów i Jahwe uczynił go swoją specjalną własnością. Izrael należy do Jahwe jak własność, którą dysponuje osobiście. Izrael ma bezpośredni dostęp do Niego ze względu na miłość, z jaką go wybrał.

Możliwe, że wypowiedzi te zostały sformułowane w czasie niewoli, kiedy Izrael był małym uciskany narodem. W tym czasie teologia deuteronomistyczna chciała dodać ludowi odwagi i nadziei, aby zachował swoją egzystencję i więź z Jahwe.

Wypowiedzi o wybraniu Izraela występują w kontekście wyłączenia ludu Jahwe z innych narodów, ich bogów i ich kultu. Ponieważ Izrael wybrany jest spośród wszystkich ludów przez Boga (Pwt 4,20), musi się od nich oddalić. Wybranie jest aktem specjalnym. Dla teologii deuteronomistycznej jest pojęciem specjalnym, tłumaczącym, jak dokonało się to wybranie. Aktu tego dokonał Jahwe – Pan całego świata i wszystkich ludów²¹. Częściej teksty te argumentują fakt, że Izrael jest ludem Jahwe. Nie wybrał go Bóg ze względu na jego wielkość ani moc, czyli na jakieś specjalne przymioty Izraela, ale ze względu na umiłowanie Jahwe. Teksty wskazują także na jedyność Jahwe.

Specjalna opieka Jahwe okazała się na pustyni i odwoływała się do wybrania ojców, którym obiecał ziemię Kanaan (Pwt 4,37). Teologia deuteronomistyczna podkreśla jeszcze jeden aspekt – wskazuje na cel wybrania i zadania: „A teraz Izraelu, czego żąda od ciebie Pan Bóg twój? Tylko tego, byś się bał Pana, Boga swojego, chodził wszystkimi Jego drogami, miłował Go, służył Panu, Bogu twemu, z całego swojego serca i z całej swojej duszy” (Pwt 10,12). Wybranie przedstawia dary i żądania Boga, lud powinien o nich pamiętać i być Mu wierny.

5. ISTOTNE OKREŚLENIE IZRAELA

Jeśli mówimy o więzi Izraela ze swoim Bogiem, tak jak to przedstawia teologia deuteronomistyczna, trzeba odwołać się do wypowiedzi z Wj 19,5. Na początku perykopy synajskiej (Wj 19–24) Jahwe kieruje swoje słowo do Mojżesza i przypomina zdarzenia związane z wyjściem i czyny, jakich dokonał Bóg. Następnie Jahwe powiedział: „... będziecie szczególną moją

²¹ Tamże, s. 592–608, 603 n.

własnością pośród wszystkich narodów, gdyż do Mnie należy cała ziemia. Lecz wy będziecie mi królestwem kapłanów i ludem świętym” (Pwt 19,5b–6a). Są to najważniejsze słowa Jahwe, gdyż są one cytowane i interpretowane w Nowym Testamencie (1 P 2,9; Ap 1,6; 5,10; 20,6) i mówią o powszechnym kapłaństwie wiernych w historii teologii. Związek wierszy 5. i 6. oraz słowa obietnicy są wyraźne w teologii deuteronomistycznej w powiązaniu z Pwt 7,6 oraz 14,2. Izrael jest nazwany ludem świętym, jest osobistą własnością Boga (s^equlláh). Jego szczególną własnością pośród innych narodów, które należą do Niego – Stwórcy świata, koroną, którą sobie zdobył i chce utrzymać. To szczególne określenie jest tu zaznaczone i wyodrębnione. Dokonało się to w dwojaki sposób. Nie ma tu określenia: lud – ^eam²², ale goj – słowo użyte tu świadomie. Użyte w związku z wyrażeniem „królestwo kapłanów” (mamlakat koh^enim). Jest to wyrażenie użyte w Iz 61,6: „Wy zaś będziecie nazwani kapłanami Pana, mienić was będą sługami Boga naszego”. Bóg obiecuje Izraelowi stan i służbę kapłańską pośród narodów. Zakłada to specjalną bliskość Boga, a może i rolę pośredniczą w służbie Bogu, w modlitwie i obietnicy zbawienia, jaką spełniali kapłani w kulcie.

Wj 19,6 ma jeszcze inny akcent, spoczywający na pojęciu „królestwo” bliskie określeniu „kapłan”. Lud – goj i król – melek stanowią według pojęć Starego Testamentu państwo – element państwa²³.

Kiedy pisany był ten tekst, Izrael nie miał króla ani państwa. Jednak w oczach Jahwe dalej był królestwem, choć w inny sposób. Jahwe jest królem Izraela, jak mówią to teksty teologii deuteronomistycznej (Sdz 8,23; 1 Sm 8,7). Bóg nie mówi: „wy jesteście ludem, a Ja królem”, ale: „wy jesteście dla mnie królestwem kapłanów i ludem świętym”. Nie znaczy to, że oba wyrażenia są identyczne: Izrael jest święty jak kapłan, ustanowiony dla Jahwe i dla Niego przeznaczony. Według pojęć Starego Testamentu królestwo oznacza tu panowanie i przestrzeń, w której rządzą kapłani. Ich miejsce określa Pwt 17,8–20. Lewiccy kapłani mają ważną funkcję sądową, nie kultyczną. Według Pwt lud nie będzie rządzony i sądzony przez króla, ale przez Prawo Boże (Torę). Król będzie miał Prawo, aby je znał i dawał przykład jego zachowania (Pwt 17,19 n.). Przy wstępowaniu na tron otrzyma odpis Prawa, które mają lewiccy kapłani, aby je zachowywał.

Kapłani będą pośredniczyć w przekazaniu ludowi Bożego Prawa i na tym polega ich panowanie pośród ludu Jahwe. Mojżesz i kapłani napominają Izraela, aby zachowywał przykazania Pana (Pwt 27,9 n.). Przez nich Mojżesz mówił do ludu, przekazał im Prawo, aby oni głosili systematycznie Torę i nawoływali do jego zachowania (Pwt 31, 9b n.). Jeśli się to stanie i Izrael wypełni Prawo Jahwe, wtedy Jahwe będzie królem swojego ludu i będzie realizował swoje panowanie. Wtedy lud stanie się święty i będzie wypełniał Jego wolę.

²² Tak jest w Pwt 7,6; 14,2.21; 20,18; 28,9 – ^eam qádós.

²³ A. C o d y, *When ist the Chosen People Called a góy?*, „Vetus Testamentum” 1964, 14, s. 1–6.

Według Jr 31,31 w nowym przymierzu wszyscy będą znać wolę Boga, gdyż Jahwe włoży swoje Prawo w ich serca. Będą oni wypełniać Prawo Jahwe – jest to podstawowe wymaganie Wj 19,6.

6. IZRAEL – WSPÓLNOTĄ PRZED JAHWE

Teksy biblijne nazywają Izraela ludem Jahwe (‘am Jhwh). Słowo „Izrael” zawiera teofaniczny element -el – Bóg. „Izrael” był określeniem królestwa północnego. Wymienione było imię Izrael za czasów króla Saula, gdy Jahwe formował państwo. Przyniosły je grupy Mojżesza do kraju i prawdopodobnie mieszkający w okolicy Sychem tę nazwę dalej przekazali.

Jahwe był Bogiem Izraela. Samuel i Saul czcili tego Boga. Formujące się w królestwo pokolenia czciły Boga Izraela. Kiedy upadło państwo izraelskie w 722 r. przed Chr., nie zginęła nazwa. Pwt podjęła tę nazwę i używała, mówi o przyjęciu tego imienia w czasach Mojżesza. Jest to zrozumiałe, jeśli ta tradycja pisana była w okresie królestwa Dawida i Salomona. Wiąże ona przyjęcie tego imienia przez Jakuba (Rdz 32,23–33), który stał się ojcem pokoleń północnych. Izaak osiadł na południu w Hebronie, gdzie była pierwsza siedziba Dawida. Pokolenia uwolnione z Egiptu nazywały się synami Izraela. W Pwt ukazane są jako zamknięta całość, która przyjęła naukę i prawo Mojżesza. Ukazuje ona wspólnotę posłuszeństwa Prawu lub słowu Bożemu²⁴. Na tak przedstawionej jedności Pwt opiewa szczególną wartość Izraela. Ukazuje ona, że „cały Izrael” przeżył podstawowe objawienie Boga na stepach Moabu i wcześniej pod Synajem (Pwt 5,1–5). Przedstawia ono, że całe Prawo, jakie zawiera Pwt, zostało otrzymane przez pośrednictwo Mojżesza. Księga rozpoczyna się słowami: „Tymi słowami przemówił Mojżesz do całego Izraela” (Pwt 1,1). Cały lud przeżył zdobycie kraju za Jozuego (Pwt 31,1–7). Cały Izrael wkroczył do Kanaanu (Joz 3,1), uznał Samuela jako proroka (1 Sm 3,20; 25,1), zgromadził się w czasie panowania Salomona na poświęcenie świątyni (1 Krl 3,28; 8,62 n.), zgromadził się z Eliaszem na Karmelu i wypowiedział się za Jahwe przeciw Baalowi (1 Krl 18,19), nawet po powrocie Judejczyków z niewoli określa jako cały Izrael (Ezd 2,70; 6,16; 10,5; Ne 12,47).

Mojżeszowe Prawo skierowane było do całego Izraela. „Mojżesz zwołał całego Izraela” (Pwt 5,1). Utworzyło się zgromadzenie przed Jahwe (qáhál) (Pwt 5,22), Mojżesz użył przykazań i przepisów, które otrzymał od Boga jako wyjaśnienie Dekalogu. Nakazał, aby cały Izrael zbierał się w święto Namiotów co 7 lat dla słuchania przepisów Prawa (Pwt 31,10 n.).

²⁴ A. Hulst, *Der Name „Israel” im Deuteronomismus*, „Oudtestamentische studien” 1951, 9, s. 65–106, 72.

Przez pojęcie „zgromadzenie” teologia deuteronomistyczna uzyskała ściślejsze rozumienie słowa: ʿam – lud, odnoszącego się do Izraela. Izrael, jak na to wskazuje Pwt, nie jest zwykłym „pokrewieństwem” opartym na więzach krwi.

O zgromadzeniu ludu przed Jahwe mówią słowa Pwt 31,12: „Zbierz cały naród: mężczyźni, kobiety i dzieci, i cudzoziemców, którzy są w twoich murach”. Musieli oni słuchać i uczyć się na pamięć Prawa Jahwe. Złączeni byli w lud przez wspólnotę słuchania²⁵.

Pwt 23,2–9 mówi, kto nie może wejść do zgromadzenia. Prawo zabrania przyjęcia do zgromadzenia ludzi z ułomnościami seksualnymi, a także ludu Moabitów i Ammonitów z powodu ich kazirodczego pochodzenia (por. Rdz 19,30–38) oraz wrogości okazanej Izraelowi, kiedy siedł z Egiptu (Pwt 23,5–6).

Także Iz 56,1–8 podaje, kto może być przyjęty do wspólnoty Jahwe. Teologia deuteronomistyczna mówi o miejscach, gdzie mogło się odbywać zgromadzenie (Joz 8,35; Ezd 8,2; Ne 13,1; 1 Krn 28,8). Największe znaczenie miała świątynia Salomona. Jeśli ktoś nie przyjdzie na zgromadzenie, to będzie z niego wykluczony (Ezd 10,8). Postanowiono, że do zgromadzenia należą również kobiety i dzieci (2 Krn 31,18).

Na zgromadzeniu należało wychwalać wielkie dzieła Jahwe, jak czyni to pieśń Mojżesza (Pwt 32).

Tradycja P, która podobnie jak Pwt mówi o ludzie Jahwe, ma inny akcent. Używa słowa: ʿédáh – gmina, wspólnota. Niekiedy posługiwała się terminem: qáhál, zapożyczonym z tradycji deuteronomistycznej, z własną interpretacją (Lb 16,3.33) – synowie Izraela tworzą ʿédáh. Ta wspólnota, wędrująca po pustyni, działała kultycznie i politycznie; nie uczestniczyli w niej obcy²⁶. Była rozumiana jako pokrewieństwo czcicieli Jahwe, szczególnie związana ze swoim Bogiem.

DAS VOLK JAHWE IN DER DEUTEROJESAJAS BOTSCHAFT

Z u s a m m e n f a s s u n g

In der Botschaft des Deuterocesajas treffen wir oftmals den Ausdruck „Mein Volk”. Wenn das A. T. über die Bindung Israels mit seinem Gott spricht benutzt es das Wort „ʿam”. LXX hat das als- „Λαός” übersetzt. Das war die Bedeutung für einen oder mehrere Volkstämme mit dem Namen „Israel”. Sie sind der selben Abstammung, und haben die selbe Genealogie, Kultur, und Geschichte. Über

²⁵ N. Lohfink, *Gottesvolk als Lerngemeinschaft. Zur Kirchenwirklichkeit im Deuteronomium*, „Bibel und Kirche” 1984, 39, s. 90–100.

²⁶ Lery-Milgrom, ʿédáh, [w:] ThWAT, Bd. V, s. 1079–1092, 1082 n.

all die Jahre der Geschichte hat sich Jahwe um sein Volk getrostet. Das war die theologische Bedeutung für das Bündnis Gottes mit seinem Volke. Deuterojesajas zeigt uns die Entstehung Israels – (Is 44,21; 45,11) Jahwe hat Israel zu seinem Volk gemacht. Eine besondere Vereinigung Jahwe mit dem Volke wurde durch das Bündnis auf dem Sinai geleistet. Jahwe hat sein Volk gewählt und liebgewonnen. Israel wird sein besonderes Eigentum (s^cgullah) sein und „als ein Reich von Priestern und als ein heiliges Volk“ (Ex 19,6).